דעקל. די סיבה דערצו איז געווען, ווייל דאָס דעקל איז געווען שפּיגעל־דיק־גלאַט, האָט עס דער אַלטער רבי גענוצט פאַר מכוון זיין די תפילין שבראש, אַז זיי זאָלן ליגן אויפן ריכטיקן אָרט.

בשעת מ'האָט וועגן דעם גערעדט אין אַנוועזנהייט פון דעם צמח־צדק, זאָגענדיג אַז דער אַלטער רבי האָט אָפּגעבראָכן דעם דעקל פון דער פּושקע, האָט דער צמח־צדק געזאָגט אַז דעם זיידנס ענין איז ניט געווען ברעכן; ער האָט ניט געבראָכן, ניט זיך און ניט יענעם. נאָר מסתמא איז דאָס דעקל געווען מחובר צו דער פּושקע מיט אַ חוט, און דער זיידע האָט אַרויסגענומען דעם חוט המחבר.

ביי דעם צמח־צדק איז געווען אַזוי זיכער־קלאָר אַז דער אַלטער רבי האָט ניט געבראָכן, ביז אַז דאָס האָט אים געבראַכט צו זאָגן מיט אַ געוויסהייט אַז דער אַלטער רבי האָט ניט גע־בראָכן אַפילו קיין דומם. נאָר ער האָט בלויז אַרויסגענומען דעם חוט המחבר.

אַלע סיפּורים וואָס מ'האָט אונז דערציילט זיינען אַ הוראה אין עבודה.

די הוראה פון דעם אויבנדערמאָנטן סיפּור איז:

מען קען זיך אַזוי אויסאַרבעטן אַז מ'זאָל ניט דאַרפן קיינעם ברעכן; ניט זיך און ניט יענעם, אַפילו קיין דומם אויך ניט. און אויך ניט ברעכנדיק — קען מען מכוון זיין די תפלין שבראש, וואָס דער מיין פון תפלין איז — שעבוד המוח והלב צו דעם אויי־בערשטן [10].

בכדי צו משעבד זיין דעם מוח ולב צו אלקות, דאַרף מען ניט דוקא ברעכן. מען דאַרף נאָר אַרויסנעמען דעם חוט וואָס איז מחבר און שלעפּט אַראָפּ דעם נפש האלקית צום נפש הבהמית — אַמאָל באַהעפט זיך דער נפש הבהמית צום נפש האלקית און רעדט איין דעם אידן ער זאָל טאָן אַנדערש פון דעם שעבוד וואָס ליגט אויף אים, און טענה'ט דערביי, אַז דאָס איז קדושה [11] — איז אָט דעם חוט המחבר דאַרף מען אַרויסנעמען. מ'דאַרף וויסן קלאָר וואָס קומט פון נפש האלקית און וואָס קומט פון נפש הבהמית. און בשעת מ'האָט דעם ריכ־טיקן פאַרשטאַנד, „חרות מטפשותא", קען מען מכוון זיין די תפלין — שעבוד המוח והלב צו אלקות, ביז אַז אַפילו עמי הארץ (וואָס באַ זיך איטוויניג, און אויך די וועלכע זיינען בחלקו בעולם) יראו ממך [12].

(משיחות ליל ב' דחג הפסח תש"כ)

וארא

א. אין סוף פון דער פריערדיקער סדרה (פ' שמות) ווערט דערציילט וועגן דער שאלה וואָס משה רבינו האָט געפרעגט ביי דעם אויבערשטן: „למה הרעות לעם הזה וגו'". דער שטורם פון שאלת משה איז געווען: ווי קומט עס אַז פון דעם אויבער־שטענס אַ שליחות און — דורך משה'ן און וועגן גאולת מצרים — זאָל קענען אַרויסקומען אַן ענין פון

10) שו"ע או"ח סכ"ה. תניא ר"פ מא.

11) ראה לעיל פ' שמות סעיף יב.

12) ברכות ו, א.

„הרעות" — פון רע. וויבאַלד אַז די שליחות איז געווען וועגן גאולת מצרים, אַ גאולה וואָס איז כולה טוב [1]; דורך אַ שליח — משה רבינו, וואָס אויף אים שטייט: „ותרא אותו כי טוב הוא", אינגאַנצן טוב, באַלד ביי זיין געבוירן ווערן איז ער געווען נאָר טוב [2]; און דער משלח איז דאָך געווען דער אויבערשטער, „בכבודו ובעצמו" (ווייל צוליב דעם וואָס אידן אין מצרים זיינען געווען פאַרזונקען אין „מ"ט שערי טומאה" [3], האָט זייער גאולה ניט געקענט קומען בסדר השתלשלות, פון אַזאַ מדריגה פון אלקות וואָס איז אַנגעטאָן אין וועלט (וואָס במילא איז דאָרט דאָ אַן אָרט פאַר קטרוגים פון מדת הדין), און די גאולה האָט געמוזט קומען פון דעם אויבערשטן אַליין [4]), וואָס ער איז דאָך אַודאי כולו טוב וחסד („בחי' עתיק", „לית שמאלא בהאי עתי־קא" [5]). דעריבער ווערט די שאלה, וויבאַלד אַז סיי די שליחות, סיי דער שליח און מכל שכן דער משלח אַליין זיינען אינגאַנצן טוב — ווי אַזוי האָט פון דעם געקענט אַרויסקומען אַן ענין פון רע, „הרעות"?

אויף דעם איז געקומען דער ענט־פער (אין אָנהויב פון היינטיקער סדרה) פון דעם אויבערשטן: „ויאמר אליו אני הוי', וארא אל אברהם וגו' ושמי הוי' לא נודעתי להם וגם הקמתי וגו'". דער אויבערשטער האָט גע־ענטפערט צו משה'ן, אַז אברהם יצחק ויעקב האָבן געהאַט אַ סך נסיונות און פונדעסטוועגן האָבן זיי קיין קשיות ניט געפרעגט, „חבל על דאבדין ולא משתכחין" [6].

איז דאָ ניט פאַרשטאַנדיק:

א) פאַרוואָס האָט טאַקע משה רבינו געפרעגט אַ קשיא? משה רבינו האָט דאָך געהאַט אַ העכערע מדריגה ווי די אבות — ער איז דאָך געווען דער „שביעי" (דער זיבעטער פון אברהם אבינו), און די חז"ל זאָגן [7]: „כל השביעין חביבין", אַז דער „שביעי" איז באַזונדער חביב, ווייל זיין מדריגה איז העכער פון די פריערדיקע זעקס — און וויבאַלד אַז די אָבות האָבן ניט געפרעגט, ווי קומט עס וואָס משה רבינו האָט יאָ געפרעגט „למה הרעות"?

ב) וויבאַלד אַז דער אויבערשטער האָט, מיט זיין ענטפער צו משה'ן אַז די אבות האָבן ניט געפרעגט קיין קשיות, אונטערגעשטריכט די מעלה פון די אבות, האָט ער דאָך אַנשטאָט „וארא גו' ואל יעקב", געדאַרפט זאָגן דעם נאָמען „ישראל", וואָס איז דער שם המעלה וואָס ווייזט אויף אַ העכערער מדריגה ווי יעקב [8].

ג) אַלע סיפורים פון תורה זיינען דאָך אַ הוראה [9] פאַר יעדער אידן, און בפרט איז עס אַזוי בנוגע אָט דעם סיפור — ווייל ס'איז ידוע אַז די תורה וויל ניט זאָגן אַ דבר מגונה אפילו ווען זי רעדט וועגן אַ בהמה [10], און אַודאי איז עס אַזוי ווען עס רעדט זיך להבדיל וועגן אַ אידן, וואָס איז

---

1) ראה תורה אור וארא (נו, סע"ד).
2) שמות ב, ב. סוטה יג, א. אור התורה שמות ע' ס ואילך.
3) ד"ה ר"פ יתרו.
4) ראה לקו"ת צו יב, ג.
5) זח"ג קכט, א. ועייג"כ שם רפט, א.
6) שמו"ר ו, ד. סנהדרין קיא, א. הובא ברש"י שמות ו, ט.
7) ויק"ר פכ"ט, יא.
8) ראה לעיל פ' וישלח (ע' 795).
9) ראה זח"ג נג, ב.
10) ראה פסחים ג, א.

אויסדערוויילט פון אַלע נבראים, און מכל שכן וועגן משה רבינו, דער אויסדערוויילטער פון אַלע אידן; פונ־דעסטוועגן האָט זיך די תורה דאָ ניט אָפּגעהאַלטן פון דערציילן אַן ענין וואָס איז ניט בשבחו פון משה רבינו, מוז מען דאָך זאָגן אַז עס איז אַ הכרח גמור אין דעם — און דאָס איז צוליב צו געבן דערמיט אַ הוראה פאַר יעדער אידן בכל דור ודור: אַז די הנהגה וואָס איז אָנגענומען באַ דעם אויבערשטן איז צו אויסקלייבן דעם וועג פון די אבות, און ניט פרעגן קיין שום קשיות.

איז עס לכאורה זייער שווער צו פאַרשטיין: ווי אַזוי איז שייך אַז יעדער איד, ובפרט אין דעם דור פון „עקבתא דמשיחא", זאָל האָבן די ברירה צו אויסקלייבן זיך איינעם פון די צוויי דרכים, דעם דרך פון די אבות אָדער דעם דרך פון משה רבינו? אמת טאַקע, די רז"ל זאָגן [11]: „אין דור שאין בו כאברהם וכו' כיעקב ואין דור שאין בו כמשה", אַז ס'איז ניטאָ קיין דור וואָס אין אים איז ניט פאַראַן אַזאַ ווי אברהם, ווי יעקב, און ס'איז ניטאָ אַזאַ דור וואָס אין אים איז ניט פאַראַן אַזאַ ווי משה — דערמיט מיינט מען דאָך אָבער נאָר יחידי סגולה. די תורה איז דאָך אָבער געגעבן געוואָרן צו אַלע, „תורה על הרוב תדבר", די הוראות פון תורה רעכנען זיך (בעיקר) מיט די אייגענ־שאַפטן פון דער מערהייט אידן. איז ווי אַזוי קען מען דאָס זאָגן צו רוב ישראל, אַז זיי זאָלן פאַר זיך ניט אויסקלייבן דעם וועג פון משה רבינו (נאָר דעם וועג פון די אבות)?

11) ב"ר פנ"ו, ז.

ב. דער חילוק צווישן די אבות און משה רבינו איז: די מדריגה פון משה רבינו איז חכמה (ווי משה האָט געזאָגט אויף זיך [12]: „ונחנו מה" — ער האָט אָנגעהערט דעם מ"ה דחכמה), וואָס דערפאַר איז דורך אים געגעבן געוואָרן די תורה, וואָס זי איז דעם אויבערשטנ'ס חכמה; און דער ענין פון די אבות בערך פון משה'ן — איז מדות:

די עבודה פון אברהם אבינו איז געווען בעיקר אין דעם קו פון חסד און אהבה. ער האָט געדינט דעם אויבערשטן מיט אהבה, ווי עס שטייט [13]: „אברהם אוהבי", און אויך בנוגע זיין אויפפירונג מיט מענטשן, האָט ער גומל חסד געווען מיט אַלע־מען, סיי אין גשמיות און סיי אין רוחניות.

די עבודה פון יצחק אבינו איז געווען בעיקר אין דעם קו פון גבורה און יראה, ווי עס שטייט [14]: „ופחד יצחק", אַז ער האָט געדינט דעם אויבערשטן מיט פחד און יראה. און דערפאַר האָט ער אויך אין וועלט ניט געקענט סובל זיין קיין שום רע, אַפילו בדקות, וואָס צוליב דעם זיינען ביי אים טונקל געוואָרן די אויגן פון דער ע"ז פון עשו'ס נשים, ער האָט ניט געקענט פאַרטראָגן קיין רויך פון עבודה זרה פון בנות כנען [14*].

און די עבודה פון יעקב אבינו איז געווען בעיקר אין דעם קו פון תפארת, רחמים, וואָס איז כלול פון חסד און גבורה, דערפאַר האָט ער געזאָגט [14]: „אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק

12) שמות טז, ז. לקו"ת במדבר צא, ד.
13) ישעי' מא, ח.
14) בראשית לא, מב.
*14) בראשית כז, א. רש"י שם.

הי' לי", אַז זיין מדה האָט כולל געווען בײדע מדות, פון אברהם און יצחק. דערפאַר זיינען אַלע זיינע ענינים געווען בשלימות, „מטתו שלימה" [15], ווייל דורך אַזאַ עבודה וואָס נעמט אַרום בײדע קעגנגעזעצטע מדות, קען מען דורכגיין אַלע שוועריקייטן און אַלע נסיונות — סיי די נסיונות פון עשירות און הרחבה ביי לבנ'ען (חסד), ווי עס שטייט [16]: „ויפרוץ האיש מאד מאד"; סיי דעם נסיון פון דוחק און צער (גבורה), ווען עשו איז געגאַנגען קעגן אים „וארבע מאות איש עמו" — און פונדעסטוועגן בלייבן גאַנץ, ווי ס'שטייט [17]: „ויבא יעקב שלם".

ג. כאָטש די אבות האָבן געלערנט תורה, ווי די חז"ל זאָגן [18] „שזימן הקב"ה לאברהם אבינו ב' כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויוע־צות אותו ומלמדות אותו חכמה", אַז זיינע בײדע נירן האָבן, ווי צוויי חכמים, אים געלערנט און געגעבן צו פאַרשטיין די חכמה פון תורה; אויך זאָגן חז"ל [19]: „מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם וכו' אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה וכו' יצחק אבינו וכו' יעקב אבינו וכו'", אַז פון זינט די טעג פון אונזערע אבות איז ביי זיי געווען אַ ישיבה צו לערנען תורה וכו' אברהם אבינו האָט געלערנט תורה וכו' און אַזוי אויך יצחק און יעקב. פון דער צוויי־טער זייט, געפינט מען אויך ביי משה רבינו די עבודה פון מדות — סיי אין דעם קו פון חסד, ווי עס שטייט [20] „וירא בסבלותם", אַז משה רבינו האָט צוגעטראָגן זיינע אויגן און האַרץ צו ווייטיקן פאַר זיי, און סיי אין דעם קו פון גבורה, ווי עס שטייט [21]: „ויאמר לרשע למה תכה רעך", אַז משה רבינו האָט מוכיח געווען דעם אידן וואָס האָט געהויבן אַ האַנט אויף אַ צווייטן אידן — פונדעסטוועגן זיי־נען די אבות און משה רבינו פאַנאַנ־דערגעטיילט אין זייער עיקר ענין: דער עיקר ענין פון משה רבינו איז חכמה, און ער איז געווען דער וואָס האָט געגעבן צו אידן די תורה און דעריבער ווערט אויך די תורה גערופן אויף זיין נאָמען: „זכרו תורת משה עבדי" [22]; און דער עיקר ענין פון די אבות איז מדות און דערמיט איז מען זיי אויך מתאר — „אברהם אוהבי" אא"וו — און אַט דעם דרך פון דינען דעם אויבערשטן מיט מדות האָבן זיי געמאַכט ירש'נען אַלע אידן [23].

ד. לויט דעם אַז אבות איז עיקר ענינם מדות, און משה רבינו — חכמה, וועט מען פאַרשטיין דעם טעם פאַרוואָס משה רבינו, וואָס איז געווען העכער אין מדריגה פון די אבות, האָט יאָ געפרעגט „למה הרעות" און די אבות האָבן קיין שאלות ניט גע־פרעגט: אין מדריגה איז טאַקע משה רבינו געווען העכער פון די אבות,

---

15) ויק"ר פל"ו, ה. וראה ג"כ פסחים נו, א. ספרי דברים ו, ד. שם לב, כ.

16) בראשית ל, מג.

17) שם לג, יח. שבת לג, א.

18) אדר"נ רפל"ג. וראה ב"ר רפס"א. תנחומא ויגש יב.

19) יומא כח, ב. וראה רמב"ם הל' ע"ז ספ"א.

20) שמות ב, יא.

21) שם יג.

22) מלאכי ג, כב.

23) ראה (לענין אברהם ומזה מובן גם לענין יצחק ויעקב) רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ב.

אבער צוליב דעם גופא, וואס זיין עיקר ענין איז חכמה ושכל, האט ער געפרעגט די שאלה — ווייל די טבע פון שכל איז צו וועלן פארשטיין יעדע זאך, איז בשעת עס קומט א זאך וואס ער האט אויף דעם ניט קיין טעם און שכל, שטערט עס אים פון צו גיין ווייטער אין זיין עבודה. דאס איז געווען שאלת משה — ער האט געוואלט אן ענטפער אויף זיין שאלה בכדי ער זאל קענען ווייטער ממשיך זיין אין זיין עבודה — דער עבודה פון חכמה דקדושה.

ה. אויף דעם איז געקומען דער ענטפער מלמעלה: „וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני הוי' וגו' ושמי הוי' לא נודעתי להם" — פאר מתן תורה איז געווען דער גילוי פון שם אלקים און ניט פון שם הוי', „ושמי הוי' לא נודעתי להם"; און איצט ביי מתן תורה — וואס האט זיך אנגעהויבן שוין מיט בשורת הגאולה — איז געווארן דער גילוי פון שם הוי' „ויאמר אליו אני הוי'".

שם אלקים ווייזט אויף אן אור מוגבל וואס טוט זיך אן אין עולמות[24], אלקים בגימט' הטבע[25], און מצד שם אלקים איז יעדער זאך באגרענעצט אין איר ענין וואס טיילט איר אפ פון א צווייטער זאך, וואס דערפאר איז אלקים לשון רבים, ווי עס שטייט[26] „אלקים קדושים", ווייל מצד דעם שם אלקים איז פאראן דער ענין פון רבים צוליב זייערע פארשידענקייטן. אבער שם הוי' ווייזט אויף העכער פון הגבלה און התחלקות, הוי' — הי' הוה ויהי' כאחד, ווייל דאס איז אן אור וואס איז העכער פון עולמות. און דער אור איז נתגלה געווארן ביי מתן תורה, וואס דעריבער איז ביי מ"ת אראפגענומען געווארן די גזירה[27] וואס האט פאנאנדערגעטיילט מעלה מיט מטה, וואס אין כחות הנפש איז עס שכל מיט מדות.

און דאס האט דער אויבערשטער געזאגט צו משה רבינו, אז איצטער, ווען מ'האלט בא דער גאולה וואס זי איז דאך בזכות און צוליב מתן תורה[28], איז אפילו דער וואס עיקר ענינו איז חכמה ושכל, דארף ביי אים זיין די התכללות פון טבע המדות, ער זאל ניט פרעגן קיין שאלות.

דערמיט ווערט אויך רעכט דער לשון הכתוב „וארא וגו' ואל יעקב" און ניט דעם שם המעלה „ישראל": דער אויבערשטער האט געמאנט פון משה רבינו, מדריגת החכמה, אז ביי אים זאל זיין די התכללות פון טבע המדות, מדריגת המדות, אין אן אופן פון קבלת עול פון יעקב. ניט די מדריגה פון ישראל — „לי ראש"[29], נאר יעקב — „יו"ד עקב"[30], עס זאל ביי אים זיין דער חיבור פון עליון מיט תחתון, רגל ועקב, אז אויך אין זיין שכל וחכמה זאל זיין די תנועה פון קבלת עול וואס אין רגל ועקב.

---

24) וכן שם שדי (שנראה בו להאבות) הוא אור מוגבל, כי ענינו — שאמרתי לעולמי די (ב"ר פמ"ו, ב).

25) פרדס שער יב, פ"ב. ובשל"ה שער האותיות אות קדושה בהגהה ד"ה והנה מוסיף על הראשונות (פט, א) משמע קצת שכן הוא בזהר.

26) יהושע כד, יט.

27) ראה שמו"ר פי"ב, ג. וראה לעיל ע' 758 וע' 776.

28) שמו"ר פ"ג, ד (הובא בפרש"י שמות ג, יב).

29) לקו"ת שלח מח, ב.

30) תו"א ר"פ ויצא ובכ"מ.

ו. נאָך אַן עיקרית׳דיקע מעלה איז דאָ אין טבע המדות אויף טבע השכל, און דער אויבערשטער האָט פאַר־לאַנגט פון משה רבינו, אַז כאָטש ער איז חכמה ושכל, זאָל ביי אים זיין אויך די מעלה פון מדות:

יעדער כח פון די כחות הנפש וואָס טוען זיך אָן אין גוף פון אַ מענטשן, האָט אַ באַזונדערן אבר וועלכער איז צוגעפּאַסט צו דעם כח וואָס טוט זיך אָן אין אים. דעריבער איז פון דעם געבוי פון די אברים כלליים פון גוף, קען מען האָבן אַ פאַרשטאַנד אין די אַלגעמיינע כחות הנפש וואָס טוען זיך אָן אין זיי — שכל און מדות.

מוח און לב באַווירקן אַלע אברים. פונדעסטוועגן איז פאַראַן אַ גרויסער חילוק צווישן זיי: „לבא פליג לכל שייפין״ [31], די האַרץ טיילט אויס איר חיות און השפעה צו אַלע אברים, און ס׳איז ניטאָ קיין זאַך וואָס זאָל איר דערצו שטערן; מה שאין כן מוח, הגם אַז ער איז דער ערשטער פון די „תלת שליטין״ [32], פון די דריי הויפּט־אברים וואָס געוועלטיקן אויפן גאַנצן גוף — איז אָבער דאָ דער „מיצר הגרון״ [33] (דער ענגער דורכגאַנג צווישן קאָפּ און האַרץ), וואָס שטערט צו דער ווירקונג פון קאָפּ אויפן האַרץ (וואָס ערשט ווען די השפעה קומט אין האַרץ ווערט זי נאָך דעם פאַנאַדערגעטיילט „לכל שייפין״). דער־פון איז פאַרשטאַנדיק אויך אין כחות הנפש שכל און מדות: מדות מאַנען אַרויס טאָן בפועל ממש — אהבה ברענגט צו „ועשה טוב״ און יראה צו „סור מרע״ [34]; אָבער שכל אַליין, צוליב דעם וואָס זיין זאַך איז צו פאַראייניציקן זיך מיט דעם ענין וואָס ער לערנט, דעריבער איז ניט בלויז וואָס שכל מאָנט ניט אַרויס קיין טאָן בפועל ממש — הגם ער פאַרשטייט ווי דער מענטש דאַרף זיך אויפפירן — נאָר אדרבה, די אָפּגעטראָגנקייט פון דעם שכל און זיין פאַראייניציקן זיך מיטן געשמאַק פון דעם מושכל אין וועלכן ער ליגט, שטערט צום אַראָפּלאָזן זיך און אַראָפּברענגען דעם פאַרשטאַנד לפועל [35]. ווי בן עזאי האָט געזאָגט [36]: „ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה״, אַז זיין געשמאַק אין לערנען תורה האָט אים געשטערט צו חתונה האָבן, הגם אַז ער האָט געוואוסט אַז „לשבת יצרה״, דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט אַז זי זאָל זיין באַזעצט.

דערפאַר האָבן חז״ל באַזונדער באַ־וואָרענט בנוגע צו לימוד התורה: „כל האומר אין לי אלא תורה אפי׳ תורה אין לו״ [37] (דער וואָס זאָגט איך האָב בלויז תורה, האָט ער קיין תורה אויך ניט), ווייל צוליב דער טבע פון שכל צו זיין שטענדיק אין אַ תנועה פון אָפּגעטראָגנקייט, איז מעג־לעך אַז דער לומד תורה זאָל זיך באַנוגענען מיטן לערנען תורה אַליין, דעריבער זאָגט מען אים, אַז ער מוז אויך טאָן אין גמילות חסדים, ער מוז האָרעווען קענען זיין נאָטור און זיך עוסק זיין אין עבודה בפועל.

---

31) ראה זח״ג קסא, ב. לקו״ת שה״ש בד״ה לבבתני וביאורו.

32) זח״ב קנג, א. וראה ג״כ זח״א קלח, א. ז״ח רות (פ, א).

33) ראה תו״א נז, ג ואילך.

34) תניא פ״ד.

35) ראה ד״ה נר חנוכה תרס״ו.

36) יבמות סג, ב.

37) שם קט, ב. וראה ספר המאמרים ה׳תש״ת ע׳ 266 הערה ז.

ז. צוליב דער תכונה פון מדות, וואס זיי ברענגען ארויס א פועל ממש, ווערן אברהם יצחק און יעקב, וואס עיקר ענינם איז מדות, גערופן מיטן נאמען אבות (ווי דער מאמר רז״ל [38]) „אין קוראין אבות אלא לשלשה״), וויל זיי ברענגען תולדות.

און דאס דריקט זיך אויס אין צווייערליי ענינים:

א) ביי זיי אליין האבן די מדות ארויסגעמאנט מעשים טובים בפועל ממש, ווי די חז״ל זאגן [39]): „תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים״; ב) זיי האבן געטאן אויך מיט א זולת, וואס דאס איז אויך דער מיין פון אבות כפשוטו, אז זייער ענין האבן זיי געמאכט ירש׳נען זייערע קינדער און קינדס־קינדער עד עולם.

ח. על פי זה וועט מען פארשטיין וואס רש״י זאגט אין אנהויב סדרה: „וארא, אל האבות״. שטעלן זיך אויף דעם כמה מפרשים און פרעגן: וואס איז דא רש״י מוסיף אויפן פסוק אליין — „וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב״? אנדערע ווילן זאגן, אז רש״י איז דא מקצר בלשונו אין דעם ערשטן האלבן פסוק ווייל בעיקר שטעלט ער זיך אויף די ווערטער: „בא־ל ש־די ושמי הוי׳ לא נודעתי להם״. דאס איז דאך אבער ניט מובן, ווייל רש״י האט זיך באלד געקענט שטעלן אויף די ווייטערדיקע ווערטער, און איבערגאנצן ניט ברענגען די ערשטע ווערטער פון פסוק.

און בפרט לויט דעם ווי ס׳איז ידוע פון של״ה, און נאכמער, פון דעם אלטן רבי׳ן און די רביים שלאחריו, וואס זיי האבן מפליג געווען אויף וויפיל עס איז מדויק יעדער ווארט און אות אין פירוש רש״י — מאנט זיך אודאי א ביאור: וואס גיט דא צו רש״י מיט זיינע ווערטער „אל האבות״?

איז דער פירוש אין דעם: רש״י וויל דא אונטערשטרייכן, אז דער עיקר־מעלה פון אברהם יצחק ויעקב איז וואס זיי זיינען „אבות״. הגם יעדער איינער פון זיי האט זיך געהאט די פרטיות׳דיקע מעלה פון זיין עבודה, אברהם אין חסד, יצחק אין גבורה און יעקב אין תפארת, און ביי יעדערן פון זיי איז זיין מדה געווען בתכלית השלימות און בלי גבול — פונדעסטוועגן איז ניט דאס זייער עיקר־מעלה, נאר דאס וואס זיי זיינען — אבות. על דרך ווי עס שטייט ביי אברהם׳ען, דעם ערשטן פון די אבות [40]): „כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו׳״, דער אויבערשטער האט אברהם׳ען ליב, ולמה? ווייל ער טוט אנזאגן זיינע קינדער און זיין הויז־געזינד נאך אים, און ער דערמאנט ניט די מעלה פון זיין עבודה פרטית.

און הגם אין פסוק שטייט ניט מפורש דאס ווארט „אבות״, איז עס רש״י מפרש ומגלה אין דעם פסוק: דער עיקר מעלה פון אברהם יצחק און יעקב — מדות, איז דאס וואס זיי זיינען אבות, זיי ברענגען תולדות.

ט. אין דעם וואס דער אויבערשטער האט געמאנט ביי משה רבינו, אז אויך ביי אים זאל זיין די טבע המדות, כאטש זיין ענין איז חכמה ושכל, זיינען פאראן צוויי ענינים: א) ביי אים זאלן זיך ניט שטעלן קיין שאלות, נאר נעמען מיט קבלת עול,

38) ברכות טז, ב. וראה תו״א ר״פ וארא.
39) רש״י ר״פ נח. ב״ר פ״ל, ו.
40) בראשית יח, יט ובפרש״י.

ווי גערעדט פריער. ב) ער זאָל שטיין אין אַ תנועה פון המשכה למטה, ווי מיר געפינען אַז משה רבינו נאָך מתן תורה האָט זיך פאַרנומען מיט ענינים פון דאָ למטה — מער אפילו ווי די אבות. די אבות כאָטש זייער ענין איז מדות, זיינען זיי געווען רועי צאן און אין אַ געוויסער מאָס אָפּגע־טראָגן פון וועלט — משה אָבער האָט מבאר געווען די תורה „בשבעים לשון"[41]) פאַר דער גאַנצער וועלט. ובהנוגע אידן איז דאָך געווען: תאמר אלי שאהו בחיקך גו'[42]).

און דאָס זיינען אויך די צוויי אויס־שפּראַכן אין מדרש[*]) בנוגע דעם חיבור מעלה און מטה וואָס האָט זיך אויפגעטאָן ביי מתן תורה: א) „העל־יונים ירדו למטה" — דאָס זעלבע אויך באַ עולם קטן זה האדם: שכל, וואָס זיין טבע איז אָפּגעטראָגנקייט און שטיין אין אַן עלי', זאָל אַראָפּ־קומען למטה צו טאָן אין פועל ממש. ב) „ותחתונים יעלו למעלה" — אַז די טבע פון „רגל", וואָס איז דער נידעריקסטער פון די אברי האדם און פאָלגט אויס אַלע הוראות פון קאָפּ ניט פרעגנדיק פאַרוואָס, זאָל אָט־די טבע פון רגל התחתון אויך זיין אין דעם ראש וואָס איז דער עליון פון דעם מענטשן — אַז אויך אין שכל זאָל זיין די תנועה צו טאָן אַלץ מיט קבלת עול אָן צו פרעגן פאַרוואָס.

י. און דאָס איז די הוראה פאַר אַלע אידן:

ס'זיינען דאָך פאַראַן אַלערליי סוגים ביי אידן[43]), פון „ראשיכם שבטיכם" ביז „חוטב עציך ושואב מימיך". מאָנט מען ביי די „עליונים", די העכערע בעלי מדריגה, „ראשיכם שבטיכם", אַז „ירדו למטה" זיי זאָלן זיך פאַר־נעמען מיט אַנדערע אידן אפילו מיט די וואָס זיינען „חוטב עציך ושואב מימיך"; און ביי די „תחתונים", ביי די נידעריגע בעלי מדריגה, מאָנט מען אַז „יעלו למעלה", — זיי זאָלן לערנען תורה, און ניט נאָר תורה הנגלית, נאָר אויך פנימיות התורה, און מ'מאָנט ביי זיי ניט נאָר קיום המצות סתם, נאָר בהידור דוקא. ביי יעדן אידן מאָנט מען „כל חלב להוי'"[44], אַלע זיינע בעסטע כחות זאָל ער אָפּגעבן דעם אויבערשטן, אַז זיין תורה און מצוות זאָלן זיין מן המובחר[*]).

און אויך ביים סוג פון „ראשיכם שבטיכם" גופא, וואָס בכללות זיינען דאָס די יושבי אהל, מאָנט מען דעם חיבור פון עליון ותחתון: טאָן מיט וועלט, און אַז אין זייער שכל זאָל זיין די תנועה פון קבלת עול, ווי פריער גערעדט.

און דעם כח צו מחבר זיין ביידע קצוות פון מעלה און מטה האָט יעדער איד דורך דעם וואָס דער אויבערשטער האָט צו משה רבינו באַוויזן „עד הים האחרון", זאָגן די רז"ל[45]): „עד היום האחרון", אַז ער האָט געזען אַלע אידישע דורות ביז ביאת המשיח — וואָס כידוע, אַז „מראות עיניהם של צדיקים"[46]), די ראי' פון אַ צדיק

41) רש"י דברים א, ה. וראה סוטה לו, א. להלן סעיף יא.

42) במדבר יא, יב.

43) דברים כט, ט. לקו"ת שם.

44) ויקרא ג, טז. רמב"ם סוף הלכות איסורי מזבח. וראה לקוטי שיחות ח"ב ע' 326.

45) רש"י דברים לד, ב. וראה ספרי שם. תרגום יוב"ע שם ג.

46) ראה אסתר רבה פ"ז, ט. לקו"ת סד"ה ואתחנן.

פועל'ט און גיט אַ כח — איז דורך דעם וואָס משה רבינו האָט געזען אַלע אידן, אויך די אידן פון עקבתא דמשיחא, האָט ער זיי געגעבן דעם כח צו קענען מחבר זיין מעלה מיט מטה.

און אַט די הנהגה (חיבור מוחין ומדות) ברענגט די גאולה, און אַלע פיר לשונות של גאולה וואָס ווערן אויסגערעכנט ווייטער אין דער פרשה, און מען גייט אַרויס פון אַלע מצרים וגבולים[47]) ביז „והבאתי אתכם אל הארץ" — כימי צאתך מארץ מצרים דורך משיח צדקנו בקרוב ממש.

יא. דער ענין הנ"ל איז פאַרבונדן אויך מיט ר"ח שבט. בעשתי עשר חדש באחד לחדש הואיל משה באר את התורה הזאת, און חז"ל זיינען מבאר[41]), אַז אין דעם טאָג (ראש חדש שבט) האָט משה רבינו איבער־געזעצט די תורה אויף אַלע שבעים לשונות. ולכאורה, צוליב וואָס האָט ער עס געדאַרפט טאָן? אַלע אידן האָבן דאָך דאַן גערעדט לשון קודש, און זיי זיינען געגאַנגען איינצונעמען די אין און דרייסיק מלכים פון ארץ ישראל, אין אַן אופן פון לא תחי' כל נשמה, איז צוליב וועמען האָט מען געדאַרפט איבערזעצן די תורה? און אַפילו אויב מען האָט דאָס שוין יאָ געדאַרפט טאָן, האָט דאָך דאָס געקענט טאָן אַן אַנדערער און ניט משה רבינו אַליין, וואָס ביי אים איז דאָך יעדער רגע געווען זייער אויסגערעכנט ובפרט נאָך אין אַזאַ זמן ווי ראש חדש וואָס איז העכער פון יום המעשה[48]) ביז אַז יש נהגו ניט צו טאָן אין דעם טאָג קיין מלאכה[49]) ובפרט נשים[50]).

פאַר דעם דור הפלגה האָבן אַלע מענטשן גערעדט לשון הקודש[51]). נאָר פון דעם חטא פון דור הפלגה איז אַרויסגעקומען אַ פירוד והתחלקות, „אשר לא ידעו איש שפת רעהו", עס זיינען געוואָרן פאַרשידענע אָפּגע־טיילטע לשונות, היפך פון אחדות פון קדושה, הוי' אחד. אידן, „גוי אחד", זיינען ממשיך, דורך תורה אחת, דעם הוי' אחד אויך „בארץ", אַז אויך אין ארץ הגשמית ווערט אחדות. אָבער דורך דעם וואָס דער דור הפלגה האָט מורד געווען בהוי' אחד, איז געוואָרן התחלקות ופירוד אין וועלט, און דערפון זיינען אַרויסגעקומען די שבעים לשון[51*]).

און דאָס מיינט וואָס משה רבינו האָט איבערגעזעצט די תורה פון לשון קודש אויף שבעים לשון: ער האָט ממשיך געווען אחדות — לשון קודש, אויך אין די ערטער פון פירוד — שבעים לשון, אַז אויך דאָרטן זאָל דערהערט ווערן הוי' אחד, דורך תורה אחת[52]).

---

47) ראה תו"א (פ' וארא) ד"ה לכן אמור, שענין יציאת מצרים היא היציאה ממיצר הגרון המפסיק בין מוחין למדות, שיהי' המשכת המוחין למדות.

48) יחזקאל מו, א. ש"א כ, יט.

49) רד"ק לשמואל א כ, יט. ועפ"ז מתורצת קושית רש"י ותוס' (מגילה כב, רע"ב) — דאף דמותר מדינא, נהגו שלא לעשות מלאכה. וראה אחרונים לשו"ע או"ח סתי"ז.

50) ירוש' פסחים רפ"ד. וראה אוה"ת בראשית (דף כב ואילך).

51) ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. הובא ברש"י בראשית יא, א.

*51) ראה גם להלן ע' 892.

52) ועיין בהקדמת המתרגם ספר חובת הלבבות, שהתרגום מלשון ללשון, דורש ג' תנאים: ידיעת לשון שמעתיקים ממנו. ידיעת לשון שמעתיקים אלי'. הבנת ענין הנעתק. — ג' ענינים אלו (בנוגע תרגומו

און דאָס האָט געמוזט געטאָן ווערן דורך משה דוקא און ניט דורך קיין אַנדערן, צוליב צוויי טעמים:

א) ווייל דאָס איז דער אויפטו פון מ״ת, אַז עס זאָל זיין די התכללות פון עליונים מיט תחתונים (וואָס דערי־בער האָט דער אויבערשטער געמאָנט ביי משה רבינו אַז ביי אים זאָל זיין אויך ענין האבות, די התכללות פון חכמה ושכל מיט מדות). און דערי־בער האָט דוקא משה אַליין, וואָס ער איז די העכסטע מדריגה פון חכמה ושכל, געמוזט זיך אַראָפּלאָזן ביז צו שבעים לשון.

ב) נאָר משה רבינו קען ממשיך זיין אחדות הוי׳ ביז אין מקום הפירוד, און ניט קיין אַנדערער, וואָרום ווער קען אַראָפּקומען „למטה מטה ביותר״ — נאָר דער וואָס איז אַליין „גבוה גבוה ביותר״[53]). כידוע דער משל, אַז מסביר זיין אַ שכל צו אַ גרעסערן אָדער אַ מיטעלן תלמיד, קען אויך אַ חכם בינוני; אָבער מסביר זיין אַ גאָר טיפן שכל צו אַ גאַנץ קליינעם תלמיד, קען דוקא נאָר גאָר אַ גרוי־סער חכם. אַ חכם וואָס ער איז ניט גדול בחכמה ביותר וועט דעם שכל ניט קענען אַראָפּטראָגן צום תלמיד קטן, און אויב ער וועט עס יאָ פּרואוון טאָן, וועט די טיפקייט פון דעם שכל פאַרלוירן גיין אין זיינע רייד. אַזוי איז עס אויך אין נמשל, אַז נאָר משה רבינו האָט געקענט מעתיק זיין און ממשיך זיין לשון הקודש אין דעם מקום הפירוד פון די שבעים לשון[54]).

יב. מען האָט שוין גערעדט כמה פעמים, אַז דער טעם פאַרוואָס דער ערשטער טאָג פון חודש ווערט גערופן ראש חודש איז, ווייל דער טאָג איז כולל אין זיך אַלע טעג פון חודש, אַזוי ווי די קאָפּ פון אַ מענטשן איז אין זיך כולל דעם חיות פון אַלע אברי הגוף. דעם צענטן טאָג פון חודש שבט איז דער יום ההילולא פון כ״ק מו״ח אדמו״ר. זעט מען די באַזונדערע שייכות פון דעם טאָג עשירי בשבט מיט דעם טאָג פון ראש חודש, ווען משה רבינו, דער ערשטער נשיא ישראל, האָט מעתיק געווען די תורה פון לשון קודש אין שבעים לשון. „אתפשטותא דמשה בכל דרא״[55]). דער נשיא פון אונזער דור, כ״ק מו״ח אדמו״ר, דער בעל ההילולא פון יו״ד שבט, האָט זיך עוסק געווען אין די טיפסטע ענינים פון גליא און פנימיות התורה און צחאַמען דערמיט האָט ער „מעתיק״ געווען תורה, סיי גליא און סיי פנימיות, אויף די פאַר־שידענע „שפּראַכן״ ביז למטה ביותר — פאַר תינוקות שנשבו אא״וו.

און די הנהגה האָט דער רבי אויך געמאָנט פון די חסידים און מקושרים, אַז אויך ביי זיי זאָל זיין די התכללות פון ביידע קצוות צחאַמען: זיי זאָלן האָרעווען אין די טיפסטע ענינים פון נגלה און חסידות, און גלייכצייטיק

של משה מלשון הקודש לשבעים לשון): לשון הקודש יש האמיתי, שבעים לשון — יש הנברא, ענין הנעתק (תורה) — אין המחברם.

53) נתבאר בארוכה בשערי אורה ד״ה יביאו לבוש מלכות פ״ב ואילך פל״ב ואילך.

54) ועפ״ז יובן גם מה שההעתקה לשבעים לשון הי׳ בר״ת, כי ר״ח אינו נחשב בכלל ימי המעשה ומ״מ (מדינא) מותר בעשיית מלאכה, כי עניננו הוא המשכת הקדושה — לשון קודש — בעניני חול (כמבואר בארוכה בספר לקוטי שיחות ח״ב ע׳ 491 ואילך) — שבעים לשון.

55) ת״ז תס״ט.

זאלן זיי זיך ניט אפשליסן אין די אייגענע פיר איילן, נאר טאן מיט וועלט.

און בזכות פון דער הנהגה פון ניט זיך באגרענעצט בלויז אין איין קו, נאר התכללות פון בידע קעגנגעזעצטע קוים, וועט דער איבערשטער אונז ארויסנעמען פון מיצר הגלות — וואס אלע גלות׳ן ווערן אנגערופן מצרים [56], מלשון מיצר וגבול — און אונז ברענגען „אל ארץ טובה ורחבה״, דורך משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(משיחת ש״פ וארא, ר״ח שבט, תשכ״ב)

בא

א. ווען משה רבינו האט איבערגעגעבן צו פרעה די רייד פון דעם אויבערשטן, אז ער וועט ברענגען אויף מצרים די מכת בכורות, האט ער אויך אנגעגעבן די צייט ווען די מכה וועט קומען, בחצות — אין מיטן דער נאכט; (נאר צוליב דעם וואס די אצטגניני (שטערן-זעער) פרעה קענען א טעות האבן אין דער פינקטלעכקייט פון דער צייט, האט משה רבינו געזאגט [1] „כחצות הלילה וגו׳ ״, אז דאס וועט פאסירן ארום האלבע נאכט).

איז ניט פארשטאנדיק: צוליב וואס האט מען בכלל געדארפט אנגעבן פרעה׳ן די צייט ווען מכת בכורות וועט זיך אנהויבן? ער האט דאך געקענט זאגן סתם — ווי ביי די אנדערע מכות — אז דער אויבערשטער וועט ברענגען די מכה אויף מצרים, ניט אנגעבנדיק דערביי די צייט. זעט מען דערפון, אז מכת בכורות האט א ספעציעלע שייכות מיטן זמן פון חצות הלילה, אויף אזויפיל, אז בכדי צו איבערגעבן פרעה׳ן וועגן אט-דער מכה האט מען דערביי געמוזט אנגעבן דעם זמן (מער ניט צוליב „שמא יטעו אצטגניני פרעה״, האט משה געזאגט „כחצות הלילה וגו׳ ״).

נאך געפינען מיר ביי מכת בכורות, אנדערש ווי ביי די אלע אנדערע מכות, א) ביי דער מכה האבן די אידן געדארפט מאכן א באזונדערן צייכן אויף זייערע הייזער — דעם דם מילה און דם פון קרבן פסח [2] „על שתי המזוזות ועל המשקוף״ — בכדי די מכה וואס וועט קומען אויף די מצריים זאל ניט שאטן די אידן. ב) דער אויבערשטער האט אנגעזאגט[3]: „ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר״, אז די גאנצע נאכט זאלן די אידן ניט ארויסגיין פון זייערע הייזער, ווארום „מאחר שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים״ [4]), ווי-באלד אז ס׳איז געגעבן געווארן רשות צום משחית, מאכט ער ניט קיין אונטערשייד צווישן א צדיק און א

---

56) ויק״ר פי״ג, ה.

1) ברכות ד, א. הובא ברש״י שמות יא, ד.

2) פדר״א פכ״ט. ת״י שמות יב, יג. זח״ב לה, ב.

3) שמות יב, כב.

4) מכילתא שם. ב״ק ס, סע״א. הובא ברש״י שמות שם. וראה שו״ע רבינו הזקן הל׳ שמירת גו״נ סו״ס יג.